

Dag Solstad: Ujous ja arvokkuus

Kansansivistäjistä velkaorjiksi

RIITTA VAISMAA 3.12.2014

Muistan merkittävänä lukukokemuksina sekä *Syyskuun 25. päivän aukion* vuodelta 1977 että teoksen *Romaani 1987* vuodelta 1989. Kun 25 vuoteen en ole norjalaisesta **Dag Solstadista** (s. 1941) kuullut, olin jo kirjailijan lähes unohtanut. Niinpä olikin kiintoisaa tarttua norjaksi vuonna 1994 ilmestyneeseen pienoisromaanin *Ujous ja arvokkuus*.

Kirjailija ei suinkaan ole ollut jouten, vaikka suomeksi lukevat eivät ole hänestä kuulleet. Solstad on maansa merkittävimpiä ja arvostetuimpia kirjailijoita. Hän on saanut mm. Pohjoismaiden neuvoston kirjallisuuspalkinnon ja Brage-palkinnon. Solstad on kirjoittanut 50 vuotta kestäneen uransa aikana 17 romaania sekä ison joukon esseitä ja artikkeleita.

Suomentaja **Tarja Teva** esittelee kirjailijan laajassa ja ansiokkaassa esseessään, joka on painettu samaan niteeseen *Ujouden ja arvokkuuden* kanssa. Tevaa on syytä kiittää paitsi hyvästä suomennoksesta, myös jo unohtuneen kirjailijan esittelystä ja tarkasta analyysistä. Silti hänen esseensä hieman hämmensi. Hän analysoi *Ujouden ja arvokkuuden* niin tyystin, että suosittelen esseen lukemista vasta romaanin jälkeen. Minä toimin toisessa järjestyksessä. Valmiiksi pureskeltu taustateksti jonkin verran häiritsi itse romaanin lukemista, oman käsityksen muotoutumista.

Solstad on uransa alusta alkaen julkaissut omia töitään kommentoivia artikkeleita ja esseitä. Tämäntapaisia piirteitä on myös *Ujoudessa ja arvokkuudessa*, jonka päähenkilö, lukion äidin kielen ja kirjallisuuden lehtori Elias Rukla palaa nostalgisesti ajatuksissaan keskustelevalle 1970-luvulle aikaan, jolloin Solstad kirjoitti ns. kommunistisella kaudellaan aiemmin suomennetut romaanit. Kiintoisaa on, että Solstadin kommunismin kuvaus liittyy maolaiseen liikkeeseen. Tätä sivuaa samaa ajankohtaa käsitellessään myös hänen maanmiehensä **Per Petterson** teoksessa *Kirottu ajan katoava virta* (2011).

Ujous ja arvokkuus ajoittuu aivan tavalliseen maanantaihin ja vain pariin kolmeen tuntiin Elias Ruklan elämässä. Hän kävelee aivan tavallisena aamuna töihin Fagerbogan lukioon opettaakseen aivan tavalliseen tapaan lukiolaisille kaksoistunnin verran norjalaista kansalliskirjallisuutta, jolla on Ruklan mukaan merkitystä nuorten minuuden ja identiteetin rakentumisessa. Käsitellyssä on **Henrik Ibsenin** näytelmä *Villisorsa*, johon Rukla itselleenkin yllätyksenä löytää erään näytelmän sivuhenkilön kautta aivan uuden ja kiintoisan, Ruklas-ta jopa Ibsenin tuotannon kannalta merkittävän näkökulman. Teinejä ei voisi vähempää kiinnostaa.

Rukla on tietoisesti valinnut kansansivistäjän uran, vaikka on tiennyt sen olevan melko vaatimaton eikä taloudellisesti palkitseva. Hän on ollut lehtorina samassa koulussa 25 vuotta. Nyt, tavallisena maanantaina, oppilaiden nuiva ja jopa vihamielinen asenne saa Ruklan

raivostumaan tunnilla. Hän lähtee saman tien koulusta, jonne ei aio enää palata. Hän yrittää saada tihkusateessa suojakseen sateenvarjon, joka ei suostu avautumaan. Hänen kiukunsa kasvaa. Hän hakkaa sateenvarjon riekaleiksi ja samalla teloo omat rystysensä. Hän olettaa niin toisten opettajien kuin oppilaidenkin seuraavan tapahtumaa. Rukla remeltää koululle hyvin näkyvässä liikenneympyrässä, ja siellä hän seisoo pitkän monologinsa jälkeenkin. Hän kokee käyttöksensä olleen sellaista, ettei hän voi jatkaa opettajana. Runnellun sateenvarjon tempuilu saa kohtuuttomat mittasuhteet; se kuvastaa Ruklan koko elämänpettymystä. Hänen uransa päättyy 53-vuotiaana.

Ujous ja arvokkuus on kokonaan Ruklan tajunnanvirtaa, sisäistä monologia ajasta, parisuh-teesta, muista ihmissuhteista, isäpuolen roolista ja etenkin kaipuusta toisenlaiseen aikaan. Nykyaikaan Elias Rukla ei tunne kuuluvansa. Koko romaani on yhtä lukua, kappaleet saat-tavat olla monen sivun mittaisia ja virkkeilläkin on mittaa. Romaanissa ei tapahdu juuri mitään. Kaiken saa lukea vain Elias Ruklan ajatuksista. Romaani ei siis ole helpoin lähes-tyttävä. Vaikka sivuja ei ole paljon, aikaa ja lukurauhaa on hyvä varata. Se kannattaa.

Elias Rukla käy ajatuksissaan läpi kokonaisen elämän. *Ujous ja arvokkuus* on monisäikei-nen kuva maailman muutoksesta. Ruklan resignaatio on aika varhainen; onhan hänellä vuosia vasta vähän yli viisikymmentä. Romaani voisi yhtä hyvin olla kirjoitettu tällä vuo-sikymmenellä kuin 20 vuotta sitten. Samansuuntaisia muutoksia tapahtuu koko ajan. Vain digitaalisesta murroksen puuttuminen ajoittaa *Ujouden ja arvokkuuden* nykyaikaa varhai-sembaksi.

Elias Ruklan nuoruudessa käännteentekeväksi muodostuivat hän sivuaineeksi ottamansa filosofian opinnot, joiden myötä hän tutustuu aktiiviseen ja ulospäin suuntautuneeseen Jo-han Corneliussoniin. Kohta nuoret miehet ovat läheisiä ystäviä. Rukla ihailee Corneliusso-nin sanomattoman kaunista vaimoa Eva Lindeä. Yllättäen Johan jättää Norjan ja perheensä, johon vaimon lisäksi kuuluu pieni tytär Camilla. Johan soittaa Eliakselle Fornebun lentoa-semblalta ja ilmoittaa muuttavansa New Yorkiin. Kun Elias kysyy perheestä, Johan ilmoittaa jättävänsä Evan ja Camillan Eliaksen huomaan.

Näin kirjaimellisesti käy. Kohta Eva ja Camilla muuttavat Elias Ruklan luokse. Ostetaan isompi asunto, mennään naimisiin, mutta Eva Linden rakkaudesta Elias ei koskaan voi olla varma. Vuosien mittaan yhteiselämä sujuu keskinäisen kunnioituksen ilmapiiirissä. Monet tavallisen arjen pikkuasiat hitsaavat puoliset yhteen. Ne saavat Eliaksen tuntemaan iloa, vaikka spontaaniuden puute ja Evan mukautuvaisuus Eliasta askarruttavatkin. Camillalle isäpuoli on hyvä ja tärkeä, ja tyttö samoin rakas ja läheinen Elias Ruklalle. Tyttö asuu äitinsä ja isäpuolensa kanssa aina 19-vuotiaaksi saakka.

Elias Rukla on aina ollut sivustaseuraaja; nyt hän tuntee itsensä täysin ulkopuoliseksi. Jo-kailtaiseen olueen ja akvaviittiin tottunut, urautunut, moneen asiaan pettynyt ja nykyajassa viihtymätön mies tekee tiliä itsensä ja koko maailman kanssa. Hän kaipaa elämältä suuria arvoja, periaatteellisia keskusteluja, yhteiskunnallista vaikuttamista, sivistykseen uskomis-ta. Evan kanssa ei suurista kysymyksistä puhuta. Lopulta arvoituksellisen Eva Linden sa-nomaton kauneuskin rapistuu.

Myös opettajat ovat muuttuneet. Enää he eivät usko sivistykseen eivätkä ole järin kiinnostu-

neita yhteiskunnallisista asioista. Heistä on tullut velkaorjia. Jokainen keskustelu käydään velkaorjan asemasta. Nuoremmat ovat huolissaan opintolainasta ja erityisesti sen korkojen muutoksista ja muut asunto- tai autolainan vastaavista ominaisuuksista. Velkaorjuus on ainoa yhteinen keskustelunaihe niin välitunneilla kuin satunnaisessa yhteisessä vapaa-ajassakin.

Kerran matematiikan opettaja mainitsee, että hänellä on olo kuin Hans Castorpilla. Elias riemastuu, kun joku tavallisessa arkisessa puheessa ottaa vertauskuvan maailmankirjallisuuden klassikosta. Hän elättelee toivetta keskustelukulttuurin muutoksesta, kun kerran matematiikan opettajakin viittaa **Thomas Mannin** *Taikavuoreen*.

Elias Rukla on kiinnostunut 1920-luvun kirjallisuudesta, johon hän lukee kuuluviksi monia vuosisadan alun ja jopa 1800-luvun lopun kirjailijoita. Ulottaapa hän henkisen 20-luvun aina ihaillemaansa **Milan Kunderaan** saakka, vaikka hyvästä kirjasta *Olemisen sietämätön keveys* puuttuu Ruklan mielestä olemisen sietämätön keveys. Elias Ruklan lempikirjailijat on helppo tajunnanvirtaan pohjautuvan ilmaisun kannalta ajatella myös Dag Solstadille tärkeiksi: Becket, Musil, Proust, Kafka, Mann, Ruklalle vastenmielisesti myös Joyce.

Ujouden ja arvokkuuden loppu on avoin. Mihin lehtori Elias Rukla suuntaa Bislettin stadionin liikenneympyrästä, ei ainakaan Fagerbogan kouluun?

Dag Solstad: *Ujous ja arvokkuus* (Genanse og verdighet). Suom. Tarja Teva. Teos 2014. 141 s., suomentajan essee 12 s.